РІДНА МОВА
НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: WARSZAWA IV, UL. STALOWA 25 m. 10, ТЕЛ. 10-24-05. КОНТО ЧЕКОВЕ П.К.О. № 27110. — РУКОПИСИ ДЛЯ ДРУКУ МУСЯТЬ БУТИ НАПИСАНІ НА МАШИНІ (АБО НАЙВИРАЗНІШЕ РУКОЮ). — ЗМІНА АДРЕСИ 30 ГР.

ПРИСВЯЧЕНИЙ ВИВЧЕННЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР *Проф. д-р ІВАН ОГІЄНКО*

ПЕРЕДПЛАТА *В КРАЮ*: НА РІК 6 ЗЛ., НА ПІВРОКУ 3 ЗЛ., НА ЧВЕРТЬ РОКУ 1·60 ЗЛ. *ЗА ГРАНИЦЕЮ*: В ЕВРОПІ 8 ЗЛ., ПОЗА ЕВРОПОЮ 2 ДОЛ. РІЧНО. ДЛЯ ЧЕХІЇ, АВСТРІЇ Й МАДЯР ПЕРЕДПЛАТА КРАЙОВА. — ЦІНА ПРИМІРНИКА 50 ГР., ЗА ГРАНИЦЕЮ 65 ГР.

РІК VI **ЖОВКВА, МАЙ 1938 РОКУ** **ЧИСЛО 5 (65).**

Складня української мови.
ЧАСТИНА ТРЕТЯ.
Речення й його будова.
I. Словосполучення.

1. Парування слів у реченні.

Мова наша, як мова індоевропейська, зветься мовою флексійною, цебто робить свої словосполучення за допомогою флексій чи закінчень слів. Слова поза реченням — тільки збір беззмістовних звуків; щоб із слів скласти розумне речення[1], треба ці слова конче відповідно поєднати в окреслені словосполучення, бо йнакше слухач не зрозуміє нас. Добре каже Є. Карський (за Потебнею): „Мова, як засіб порозуміватися між людьми й передавати свої думки, не складається з звуків і форм слів, а з словосполучень, що з них твориться мова; а її тільки штучно, але не природно, можна розкласти на окремі слова, а ті, в свою чергу, на звуки. Знати звуки й їх зміну, знати форми слів — ще не значить знати мову" (Бѣлоруссы, т. II, вип. 3, 1912 р. ст. 3).

Як ми вже казали в ч. II, правильно з'єднувати слова — це найважча частина вивчення кожної мови, це те в мові, чого ми невпинно навчаємось ще від дитинства. Хто не вміє легко й механічно, але правдиво словосполучувати, той не знає мови. Звідси ясно, яку величезну працю мусить проробити дитина, щоб навчитися синтаксично правильно говорити, цебто правильно словосполучувати поодинокі слова. Перша мова дітей — безфлексійна, й тільки десь на третім році діти зачинають правильно вживати особи, відмінки, прийменники.

Окремі слова, коли в'яжуться в речення, стоять одне до одного в певнім наперед окресленім відношенні. Щоб повстало правильне речення, як синтаксичне ціле, треба відповідно впорядкувати слова чи частини речення, бо вони без того — тільки величини граматичні. Слова, щоб скласти речення, конче паруються й складають т. зв. синтаксичні пари. Без парування, без синтаксичних пар не існує речення й не може існувати (крім речень одночленних, але і в них існуючий член має в собі розуміння відсутнього). В живій природі все парується, все живе парами, — не виключається з цього й мова, хоч тут парування ніби й не помітне. Слова поза парами — порожні звуки, а певного значення вони набувають тільки спарувавшись; речення, як розумна закінчена цілість, складається з певних синтаксичних пар.

[1] Про речення див. I частину цієї праці, ст. 126-144: Що таке речення.

Головні синтаксичні пари такі: 1) підмет і присудок: Вітер завива, Півні не співали, Сичі перекликались; 2) іменник із прикметником: Дніпр широкий, Сердитий вітер, Верби високі, Блідий місяць, Треті півні; 3) дієслово-присудок з об'єктом: Верби гне, Хвилю підійма, Із хмари виглядав, Матері шукати, Виглядала козаченька, і 4) дієслово з прислівником: Додолу гне, Раз-у-раз скрипів. Між спарованими словами при вимові ніякої павзи не робимо, цебто між ними ніякого розділового знака ставити не можна, і на це в школі треба відразу звернути належну увагу, бо хто ставить розділового знака поміж спарованими словами, той не розуміє основ складні. Порушення цих парувань виразно й відразу кидається нам у вічі, як груба неправильність мови; напр. не можна сказати: Вітер завивали, Вербу високі, Виглядала козаченьком.

Парування слів буває трьох головних типів: згода, керування й прилягання. Згóдою (congruentia) звемо таке парування слів, коли слова своєю формою (закінченнями) уподібнюються одне одному, цебто приймають однаковий рід, число й відмінок; так парується підмет із присудком та іменник (підмет, об'єкт) із прикметником (прикметниковим поясненням). Керування — це залежність чи підпорядкування одного слова другому відмінком, — в реченні об'єкт менникове пояснення) завжди залежить своїм відмінком від дієслова-присудка.

Крім згоди й керування, головних форм парування слів, існує ще прилягання, — це незмінні слова (прислівники, дієприслівники) приєднуються так до свого дієслова: Сонце весело сміялось.

Таким чином для трьох пояснювальних членів речення існує три окремі способи паруватися з своїми основними (головними) членами: прикметникове пояснення (атрибут) згоджується, йменникове пояснення (об'єкт) підлягає, а прислівникове пояснення прилягає до свого керівного члена. Підмет із присудком — згоджуються.

Парування слів відбувається тільки за допомогою т. зв. флексій, цебто змінних частин закінчення слова, і в цім полягає величезне синтаксичне значення цих флексій. Флексії — це душа нашої (індоевропейської) мови, чому вона й зветься флексійною, бо флексії надають певну закраску цілій будові її. Синтаксичне значення флексій у тім, що вони дають нашій мові повну змогу й велику зручність творити словосполучення, а з них же творяться речення.

Оцей третій том мові Складні української мови й буде присвячений досліду речення та його будови. Щó таке речення, про це я докладно розповів був іще в І томі цієї праці на ст. 126-144, куди й відсилаю своїх читачів. Як ми бачили, речення складається з синтаксичних пар чи словосполук, — ось вони власне й будуть предметом досліду цього тому. Парування слів чи словосполучення — це душа кожної мови, це те найважніше, що творить мову оруддям порозуміння. Всі мови знають парування слів, але в різних мовах воно звичайно різне, не однакове.

Література. В. Поржезинскій: Словосочетаніе и предложеніе, „Введеніе въ языковѣдѣніе", 1916 р. ст. 152-157, 198-200. Н. Дурново: Повторительный курс грамматики русского языка, вип. II: Синтаксис, ч. I: Введение к изучению о формах словосочетаний, 1929 р.

2. Згода слів у реченні.

Згóда слів (конґруенція) — це формальне (цебто — закінченням) римування слів: слова, паруючись і складаючи синтаксичну пару, обидва приймають однакову форму, римуючись одно одному в роді, числі й відмінку. Згода буває: повна, коли слова узгоджуються в роді, числі й відмінку, як то буває при паруванні йменника з прикметником, і неповна, коли слова паруються менш як у трьох формах, як то буває, напр., при прикладці.

Згода, як мовний процес, відбувається в нашій мові надзвичайно часто. В давній нашій мові були дуже поширені дієприкметники, а цим самим процес згоди в давній мові діяв ще ширше, як у мові сучасній, бо ці дієприкметники парувалися з своїм іменником як прикметники, цебто повно. З бігом часу мова наша загубила багато дієприкметникових

форм, що перейшли до груп дієслова або дієприслівника, а тим самим сильно зменшилося число форм, що парувалися через узгодження, бо ці нові форми стали прилягати до свого дієслова.

Найповніше згода виявляється при паруванні прикметника (в широкім значенні, цебто й числівника прикметникового, займенника й дієприкметника) з своїм іменником (теж у широкім значенні, цебто й з іншою частиною мови, що сприймається за йменника: кількісного числівника, особового займенника і ін.). Іменник у реченні править найчастіш за підмета чи об'єкта (може бути й присудком, прикметниковим поясненням), а прикметник — за прикметникове пояснення чи атрибута (або за присудка, підмета); згода їх поміж собою — завжди повна. Слово, що узгоджує собі свою пару, зветься узгоджа́льне, а те, що узгодилось — узго́джене. Правда, процес згоди не вимагає панува́ння одного слова над другим, — вони обидва в згоді, одно одному узгоджуючись. Яке саме слово узгоджа́льне, формально не завсіди видно, хоч наше психологічне почуття підказує нам, що при згоді узгоджальним є йменник, а узгодженим — прикметник, бо ж цей останній — тільки прикмета субстанції, що поза нею він не існує.

Прикметник узгоджується з своїм іменником найсильніше. Та йначе й бути не може. Що таке прикметник? Це абстрактна прикмета речі, що поза самою річчю не існує, цебто вона в речі. Згоду прикметника з іменником треба розуміти як уподібнення якости (прикметник) самій реальній речі (іменник). Не забуваймо ще й того, що історично прикметник молодший за йменника; в глибоку давнину не було прикметників, — вони існували як іменники, і тільки пізніш, із розвоєм мови, відірвалися від них. Візьмімо, скажемо, мову давньоєврейську, — вона помітно вбога на прикметники; а прикметників присвійних та приналежности й зовсім не знає, зате рясно зазначає їх завжди родовим відмінком іменника. Ось через це зовсім природно прикметник заховав формальні ознаки йменника: рід, число, відмінок, а при паруванні він їх приймає від свого йменника. Прикметника не можна відірвати від його йменника, бо поза ним він не існує, — він живе тільки в речі, в іменнику, а тому й мусить приймати його форму: рід, число, відмінок. Слово зелений існує тільки в словнику, а в нашій уяві може бути тільки: зелена трава, зелене дерево і т. ін. З цього погляду можна навіть думати, що прикметник своїх форм — роду, числа й відмінка — взагалі не має, — він їх бере від іменника, ніби римуючись із ним: тепл*а* вод*а*, тепл*ою* вод*ою* і т. ін. Ця несамостійність прикметника буває така велика, що він може й зовсім не змінюватись, як то бачимо в мові англійській, або як не змінюється в мові німецькій прикметник присудковий.

Трохи не таке узгодження підмета з своїм присудком, — тут відразу кидається в вічі психологічна рівнорядність цих членів, їх ніби тільки позірна залежність: *Б'ють пороги, Місяць сходить.* Залежність є — в числі й особі, але, на думку деяких дослідників цього, вона однакова для двох сторін, тому трудно сказати, котрий саме член узгоджальний, а котрий узгоджений. Але з погляду чисто формально-граматичного, що його подає Шахматов у своїй Складні 1925 р., узгоджальним словом є підмет, а узгодженим — присудок, бо це він приймає всі форми, залежно від підмета: число й особу або число, рід і відмінок, сам же підмет позістається незмінний — назовний відмінок (див. про це в II томі цієї Складні, ст. 41 — 42). Беручи ж на увагу, що всі атрибутивні відношення звичайно стають предикативними, не можу робити великої різниці між згодою прикметника з своїм іменником і присудка з своїм підметом.

Таким чином, усі частини речення знаходяться між собою в докладно окресленім синтаксичнім стосунку, цебто конче паруються. В нашій мові, як і в мовах інших, згода буває за двома принципами: формальним чи граматичним, — це згода граматична, і за логічним — згода логічна чи значенева (constructio

ad sensum). **Граматична** згода вимагає рівнорядного узгодження одного слова другому в тім самім числі, роді й відмінку; **логічна** згода порушує граматичну й вимагає узгодження природного; слово *хлопчина* має форму жіночого роду, але значення чоловіче, чому й кажемо: *Малий хлопчина.* Звичайно й найчастіше присудок повно згоджується з своїм підметом у числі; але з цього буває чимало виняткі́в, коли замість однини допускається й множина, цебто — звичайно буває однина, але може бути й множина, напр. слово *батько* однина, але може бути й множи́нна згода: *Батько прийшли.*

Узгодження, як і керування — явища чисто формальні й граматичні, й їх не треба розуміти, як якесь керування — узгіднення в психології мови, бо узгоднене чи підлегле слово часом може бути важніше за керівне. З такого погляду може варто б ужити якихсь інших термінів, бо традиційні „згода“ й „керування“ тільки поверхово передають це граматичне явище. Один і той сам член може бути узгоджальним для другого, а сам узгодженим для іншого.

Згода, як граматичне явище, відоме всім індоевропейським мовам, і є їх суттєвою ознакою, що в житті цих мов відіграє надзвичайно важливу ролю.

Вивчення згоди слів, як чинника складневого, розпочалося дуже рано. Уже в праці батька складні, грека Аполлонія Дискола, що жив у II віці по Христі, в його головнім творі: „Περὶ συντάξεως“ знаходимо окремий відділ про складню згоди, де накреслені найголовніші її випадки. Багато часу минуло від Дискола, але складня згоди ще й тепер не може похвалитися глибокими дослідами.

Література. А. Потебня: „Изъ записокъ“ I-II 99-104“; III, Происхожденіе имени прилагательнаго 43-83, Согласованіе прилагательныхъ 84-100, Аттрибутивность существительнаго 129-261. — Овсянико-Куликовскій: Синтаксисъ, Что такое согласованіе и управленіе 9-26. — А. М. Пешковский: Понятие зависимости, див. „Научные достижения“ у „Zborník“ 1932 р., ст. 656-665. — Łoś: Grupy w zdaniu; Składnia zgody i rządu, „Język Polski...“ ст. 195-203. — А. Шахматов: Синтаксис, 1925, I 13, 15, 19, 20-21, 25, 42, 238-250, 296-300, — Е. Будде: Способы сочетанія частей предложенія, „РФВ“ 1910 р., т 44, кн. 3-4, ст. 26-28. — Н. Грунскій: Очерки 1911 р., I вип. 3 ст. 50, II 10-11. — А. А. Потебня: Значеніе множественнаго числа въ русскомъ языкѣ, Вор. 1888 р., з „Филолог. Зап.“ — Ів. Коровицький: Множина шани в українській мові, „Рідна Мова“, 1935 р., ст. 401-406. — С. Крилач: Іменники збірні, „Рідна Мова“ 1937 р., ст. 367-368. — А. Пешковский: Русский синтаксис в научном освещении 40-50, 215-239, 226, 515-519. — Е. Карскій: Бѣлоруссы, Синтаксисъ, 1912 р., 36, 72-76, 92, 88-92, 124-128. — St. Szober: Sposoby łączenia liczebników zbiorowych z rzeczownikami, „Język Polski“ 1920. V. 27 sq. — St. Szober: O sposobach łączenia złożonych liczebników z rzeczownikami, „Jęz. P.“ 1922. VII. 129 sq. — С. Браиловскій: Согласованіе, „Пед. Сб.“ 1904 р., т. II, кн. 6, ст. 541-542. — Д. Кудрявскій: Согласованіе, Слов. Брокгауза, півт. 60, ст. 694-695, тут і старша література — Буслаевъ, §§ 236-240. — Е. Истрина, 166-7, 67-72. — Е. Карский: Лавр. Лет. 5-9. — St. Witkowski: Historyczna Składnia grecka na tle porównawczem, Львів, 1936 р., ст. 78-87. — B. Delbrück: Vergl. Syntax III. 229-254. — H. Paul: Prinzipien, 3 вид., 1898 р., ст. 280-288. — А. Соболевскій: Лекціи, 1891 р., ст. 186-190.

3. Головні типи згоди.

По цих виясненнях самої істоти згоди членів речення й їх парування переходжу до короткого огляду найрізніших форм цього парува́ння, як його маємо в практиці. Розглядаю тут згоду формальну й згоду логічну.

1. **Підмет** завжди згоджується з своїм дієслівним **присудком** найперше в числі й особі: коли підмет ув однині, то й присудок ув однині, коли ж він у множині, то й присудок мусить бути множи́нним; особа підмета повторюється в присудку. Напр.: Доборолась Україна до самого краю: гірше ката свої діти її розпинають, Шевч. 253.

При першій чи другій особі підмета-займенника в тій же особі стоїть і присудок: Я піду в ліс, Ти понесеш яблука. Коли ж підмет висловлений якимсь іменником, тоді присудок ставиться в третій особі: Росте в полі на могилі осика заклята, Шевч. 275.

2. **Іменник** присудковий згоджується з своїм **підметом** конче в відмінку (назовнім), але не конче в роді й числі: *Шевченко — наша слава, Козаки — сила України,* — тут нема згоди ані в роді, ані в числі. Прикметник же присудковий згоджується з своїм під-

метом, як прикметник, цебто повно, — в роді, числі й відмінку: Вона молоденька, Така твоя воля, Таке її щастя, Козак молодий, Діти дрібні.

Присудок у нашій мові завжди узгоджується зо своїм підметом, де б він ні стояв, — чи перед ним, чи по нім. Слов'янські мови не знають того явища, яке таке часте в давньоєврейській мові: коли присудок перед підметом, то він може й не узгоджуватись із ним. Напр. у Книзі Буття 41. 50: А Йосипові вродився два сини; 1. 14: Нехай буде світила на тверді небесній; 24. 50: І відповів Лаван та Бетуел та й сказали; Псалом 37. 11: Не спіткнеться його кроки.

3. Але при згоді підмета з своїм присудком часто бувають різні відступлення від формальної згоди, коли ці члени позостаються неузгоджені, цебто узгоджуються логічно (constr. ad sensum). Розгляну тут тільки головніші форми такої логічної згоди.

М н о ж и н а в е л и ч н о с т и (pluralia majestatis) відома з найдавнішого часу, тільки спочатку була вона рідка. Так, Ахіллес, убивши Гектора, говорить про себе: „Здобули ми велику славу, — забили могутнього Гектора" („Іліяда" 22. 393: ἠράμεθα μέγα κῦδος· ἐπέφνομεν Ἕκτορα δῖον). Пізніше цей рідкий звичай звати себе множиною закріплюється серед грецько-римських імператорів, особливо ж за Костянтина Великого, — кесар у своїх листах зве себе *ми*. Логічне повстання цього *ми* не зовсім ясне, хоч можливо, що воно перше визначало кесаря з його найближчими дорадниками. Чи це *ми* витвір чисто грецький, чи занесений був до них із Сходу, трудно сказати. У всякому разі такого маєстатичного *ми* Біблія не знає, — в ній не тільки царі, але й Бог говорять про себе в однині. Правда, давньоєврейська назва Бога — Elohim — слово множúнне, але його певніше пояснювати з політеїзму перших євреїв, коли Elohim визначало множину — „боги", а вже пізніше, навіть при вірі в одного Бога, позосталася стара форма для нової ідеї. Див. далі примітку 1.

Маєстатичне *ми* скоро поширилося й по Европі. Цього ж способу десь із XIV-го віку зачинають уживати й наші українські князі, пізніше поширюється він далі на схід, до Москви, а потім приймають його й більші наші магнати та вище духовенство (це останнє затримало його з традиції аж до сьогодні). Перші українські грамоти звичайно знають формулу: „А се я, король Казимиръ краковський" (1349 р.), „Я, князь Єоунутий" (1352), „Се язъ, князь великии Димитрии" (1366) і т. ін. Але вже грамота 1375 р. Олександра Коріятовича розпочинається: „Мы князь литовьскии князь Олексанъдро".

Значне українське панство на початку пише свої грамоти тільки по-старому: „А се я, панъ Михаило Ивановичь" (1386 р.); але за новою звичкою скоро пішло й воно, і вже в грамоті 1393 р. читаємо: „Мы панъ Гнѣвошь, староста Рускоѣ земли".

З України ця звичка потроху перенеслася до Москви, хоч тут іще навіть у XVI в. великі князі пишуть про себе *я*, а не *ми*.

Звертання до особи старшої чи шанованої в глибоку давнину було тільки „на ти", цебто вживалося однини. Так, Біблія зовсім не знає т. зв. „м н о ж и н и ш а н и" (pluralis reverentiae), — тут до осіб старших і до святих, а навіть до Бога звертаються „на ти", ніколи в множині. До особи старшої чи шанованої в Біблії звичайно звертаються тільки в однині, — в другій особі, або часто в третій; напр.: Книга Буття 27. 31: „Нехай встане мій батько й хай їсть"[1]. Або просто друга особа: „Поблагослови мене, батьку мій" 27. 34, 38.

Такою ця справа лишалася дуже довго, і вже десь аж на початку середніх віків, може підо впливом множини величности, розвивається й множина пошани, коли зачинають звертатися до старших

---

[1] Зародок множ. шани часом добачають у слові bealim — панове, що узгоджується з одниною присудка. Уживається ще „adonécha — мої панове" часом до однини. Є ще форма adone — „панове", що вживається й до однини, напр., Книга Буття 42. 30: „Пан (adone, власне: панове) того краю говорив суворо". Але ці слова, множинні по своїй формі, перекладаємо одниною.

„на ви“. Як історично розвивалася множина шани, маємо про це дуже мало матеріялу, але в IX-м віці в Німеччині вона вже існує, а звідти переможно шириться по Европі й іде навіть на Схід, в Україну, а Україна заносить це до Москви.

Спосіб говорити „на ви“ ширився перше серед інтелігенції, й охоплював не тільки старших, але й рівних; напр. серед інтелігенції сильно був поширений звичай між чоловіком і жінкою говорити один до одного „на ви“. Але простий народ оставався при старому *ти*, напр. цей спосіб сильно й довго тримався серед селянства німецького, сильно тримається й тепер серед селянства російського. Навпаки, серед селянства українського глибоко поширене говорення „на ви“. Коли воно занесене в Україну, нема слідів, але його велике поширення само говорить про його давність.

Отож у нашій мові, коли за підмета править особа, що ми її шануємо або хочемо підкреслити свою до неї пошану, тоді присудка ставимо в множині, — це т. зв. „множина пошани“ ((pluralis reverentiae), це часто буває при таких підметах: батько, тато, мати, мама, дядько, тітка, баба, дід, панотець, пані-матка і т. ін. Коли такий підмет має прикметникового чи займенникового додатка, то він також часом ставиться в множині. У народній мові це дуже частий звичай, напр. „Етногр. Зб. НТШ“: Чи будуть наші бабуня в небі, X. 14, Казали ксьондз VI. 101, А ксьонц тото чули 118. У мові літературній цей спосіб так само частий: Грінченко, „Під тих. вербами“: Батько йдуть здорові 49, Мати кличуть 112, Дідусь не велять 44. У Свидн.: Чогось зажурились наші батюшка 10, Мої татуньо покійні кажуть було 32. Фр. З в.: Мені бабуся говорили 73. Мої бабуня не такі 71. У Леп. З ж.: Мої татуньо, прости їм Боже, як підписались 25. Няй отець духовні будуть вибачні 39. Тичина: „Зол. гомін“ 1922 р.: Встали мати, встали й татко 16. Коцюб.: Мати слабі лежать, Самі здорові знаєте. Головко: „Можу“: Тітка померли 334.

Але цікаво, що народні пісні знають цю множину шани дуже рідко, — панує однина. У Чуб. V знаходимо: Чи мати не пускала 48, Моя ненька раніш мене встане 63. Батько добрий, а мати лихая 143, Матінка не спить 322, Вже батько вмер, вже мати вмерла 443, Коли б мене мати не била 1179 і т. ін. Але раз стрічаю: Мали тато дві козі, татко кози продали 1156. Або ще: Ой мав же він (батько) три козі, продав же він на торзі, матуся ся розгнівали та й три рублі прогуляли, тато на то не вважають, таки маму зачіпають 1146.

Цікаво, що Т. Шевченко — мабуть підо впливом народніх пісень — не вживає множини шани в своїм „Кобзарі“. Напр.: Батько занедужав 74, Сивою головою батько покиває, мати скаже 398, Кличе мати 3, Так дід колись розказував, нехай здоров буде 123, Мене мати породила 3, Сидить батько кінець стола, на руку схилився, коло нього стара мати сидить на ослоні 16, Кого мати одцуралась 30, Стала мати гадати та зятя єднати 129, Мати сміялася 132, Мамо, мамо, що ти робиш 140, Мати вмерла 216, Батько прийде 440 і т. ін.

Те саме маємо й у М. Вовчка: Мати вмерла, батько не хотів, Батько наш був дуже добрий, Нехай мій батько царствує 7. Але М. Вовчок часто вживає й множини шани: Батько нездужали 81.

Цікаво, що Т. Шевченко вживає множини для підкреслення насмішки: Сам фельдфебель дивувались 517.

З дуже давнього часу повстає й а в т о р с ь к е *ми* (pluralis auctoris, pl. modestiae): автор, із скромности, говорить не від свого власного імени *я*, але від імени слухачів та читачів: *ми*. Уже в Одисеї, на кінці вступу, Гомер говорить про себе: εἰπὲ καὶ ἡμῖν. Авторського *ми* вживає й Гезіод.

Про стародавність авторського „ми“ свідчить і те, що його вживають апостоли в своїх Листах. Так, ап. Іван у 1-м соборнім листі (грецькою мовою) пише на початку 1. 2-4: „І ми бачили й свідчимо, і звіщаємо вам життя вічне; що ми бачили й чули, про те ми звіщаємо вам. А це пишемо (γράφομεν) вам, щоб повна була ваша радість“. А тро-

хи нижче, 2. 1: „Дітки мої, це пишу я до вас". Пор. ще 1 Ів. 4. 14, 16.

Таке саме авторське *ми* знаходимо часто і в українській літературі з найдавнішого часу. Так, „Початковий Літопис" починається: „Се начнемъ повѣсть сію"; так само й у „Слові о полку Ігоровім" XII в.: „Не лѣпо ли *ны* бяшеть... почнемъ же, братіе, повѣсть сію" 94.

Часом і промовець із скромности ховає своє *я* в збірному *ми*: Думаєм, що так буде ліпше.

Додам іще тут, що вирази *пан*, *слуга* в розмові з особою старшою, поважною чи нам потрібною, йдуть із найдавнішого часу, і примандрували до нас так само зо Сходу через Грецію. Вже давні євреї були мистцями цієї мови. Так, напр., Книга Буття (Berešit) переповнена цими звертаннями через *пан*, *слуга*. Ось уривок із розмови Якова з братом своїм, у якого він хитрістю забрав був благословення, а тепер боїться пімсти й піддобрюється: „Яків уклонився до землі сім раз, аж поки прийшов до свого брата. І побіг Есав назустріч йому, і обняв його, і впав на шию йому, і поцілував його. І вони заплакали. І звів свої очі *Есав*, і побачив жінок та дітей та й сказав: „Хто то такі?" А той відказав: „Діти, що ними обдарував Бог твого слугу"... І сказав: „А що це за цілий табір той, що я спіткав?" А той відповів: „Щоб знайти ласку в очах мого пана" 33. 3-8.

Або ось розмова з Йосипом ув Египті його братів, що не пізнали його, 42. 9-13: І сказав він до них: „Ви шпигуни!" А вони відказали йому: „Ні, пане мій, а твої слуги прибули купити їжі... Слуги твої не були шпигунами... Дванадцятеро твоїх слуг — брати ми".

Цей церемоніял уживання виразів *пан*, *слуга* від євреїв із Біблії через греків поширився по цілій Европі, а також дійшов і до нас.

4. Коли за підмета править числівник із речівником, або яке інше слово з числівниковим значенням, напр. прислівник: багато, мало, чимало, трохи і т. н., або йменник збірний із числівниковим відтінком: сила, купа, крихта, решта, жменя і т. ін., тоді число присудка вагається: звичайно буває в множині (логічний присудок до підмета на питання *хто*, *що*), але не рідко буває і в однині (формальний чи граматичний підмет, на питання *скільки*), а то присудок часу минулого може бути в ніякім роді. Напр.: Троє козаків ідуть — Троє козаків іде — Троє козаків ішли — Троє козаків ішло (місцеве: Трьох козаків ішло). У Чубинського V: Ночує три бурлаченьки в тебе 639. Понад синім морем три козаки ходить 161, Гуде три голубочки 838, Є в мене дома діточок двоє 29, Ой на воді два лебеді днює й ночує 250, Ой там сидить три козаки в неволі 329. Л. Українка, V: Багато драм починається щасливо 43, Більша частина спить 164.

Присудок у множині: Еванг. Учит. 1637 р.: Два чоловѣки вошли въ церковъ помолитися 1. У Чубинського V, Пісні: З'їхалися два козаки 57, Приїхали два козаки 103, Два голуби воду пили, а два колотили 239, Прилетіли два соколи 249, Приїхали три козаки в гості 386, Хвалилися три ляшеньки козаченька вбити 385, До дівчини два козаки через люди шлються 411. Шевч.: Три годи сумно протекли. Л. Українка, VI, 189: Вже три лаві подались додому; V. 127: Дванадцять учеників сплять. Підмогильний: Місто 29: Пара корів ремигали коло ясел.

Присудок у ніякім роді: Чубинський, V, Пісні: Там сиділо та два голубочки 55, Там стояло два дубочки 55, Два козаки прийшло 182, Ой любилося двоє дітей 372, Там ішло три козаки. Л. Українка, III, 18: Вже минуло з того часу аж три довгі роки.

Про числівникового підмета докладно розповіджено в II частині цієї праці, ст. 21-37.

5. Коли за підмета править іменник збірний: козацтво, товариство, робітництво, воярство, військо, дітвора, сторожа, народ, молодь, череда, табун, зграя, товпа, громада, базар, листя, каміння і т. ін., то присудок часом може бути й у множині. Збірні йменники — ті, що складаються з багатьох однорідних предметів; із них кожний може мати й свою індивідуальну назву, але про

неї ми можемо й не думати, висловлюючись загально, а тому можлива тут і логічна множинність присудка. Явище це відоме й іншим мовам, а в нашій мові, як і в інших слов'янських, дуже давнє. Встаровину при збірному підметові дуже часто ставили присудка в множині, що добре відоме й у мові церковно-слов'янській, і в нашій старій. Так, у Зографській Євангелії X — XI в. читаємо: ,Многъ народъ по немъ їдошѧ Мр. 3. 7 цебто: „великий народ ішли за ним"; цікаво, що в Маріїн. Єв. XI в. тут уже не їдошѧ, але иде. Саввина Єв. Ів. 7. 49: Народъ же, иже не вѣсть закона, проклѧти сѫть (ὁ ὄχλος... ἐπικατάρατοί εἰσι). Слово о полку Ігоровім XII в.: А мы уже, дружина, жадни веселіа 112, тут же: Птичь убудися 98. Лавр. Літ. під 995 р.: Кдѣ суть дружина наша (а варіянт: гдѣ єсть). Іпатіїв Літ.: Дружина цѣловаша 357. Литовська Метрика кн. 39, 1540 р.: Усі жыдова, многіє жыдова 168. Книга Луцька 1565 р. (Арх. Ю.-З. Р. VI, 1): Насъ сторожа не пустилили 51. Пор. Новгор. Літ. під 1244 р.: Чудь даша плеща (побігли).

Цікаво, що цю логічну форму згоди знає й мова давньоєврейська в найдавніших своїх пам'ятках. Так, у Книзі Буття читаємо: „Vəmelu kol-haccon — і вмруть вся отара" 33. 13; 15. 16: „А четверте покоління вернуться сюди"; 41. 56: І ціла земля прибували до Йосипа. Те саме в Псалтирі 33. 8: Будуть боятися Господа ціла земля.

З бігом часу таких множинних присудків при збірному підметі стає в нас усе менше, але часом вони відомі й мові сучасній, напр. у Квітки: Який зібрався народ, так усі плачуть I 76, Тут увесь народ, кожний хоч по жменці кидали землю в яму I 85, Козацтво усе дивувалися на сюю кумедію I 56. У Шевченка: Товариство на Січ прямувало, і мене взяли з собою, З усіх усюд народу йде, та щось шепочуть про отруту 477.

Такі слова, як листя, каміння й т. ін. визначають збірність (collectiva), а не многоту, хоч форма їх — множина. Ось через це з найдавнішого часу, а може ще й з прамови, ці слова з'єднуються також і з присудком ув однині: *Листя летить*. Такі форми не рідкі в Ріґведі й Авесті, а в мові грецькій дуже часті, а це вказує на їхню глибоку старовину (див. St. Witkowski: Składnia, 85).

В українській мові з бігом часу збірні слова перестали розумітися, як складені з багатьох частин, а тому їхні узгоджені слова зовсім перейшли до однини. Тепер збірні імена, такі як: каміння, коріння, листя, волосся, козацтво, лицарство, юрба, кіннота й т. ін. узгоднюються тільки в однині: Лежить велике каміння, падає зів'яле листя, Рушає хоробре козацтво й т. ін. У Л. Українки, III. 216: Увесь Єрусалим, старе й мале, біжить. Т. 6, Кассандра: Велика юрба люду троянського то входить, то виходить у браму 199, Безсилля силу славить 186. Шевч.: Базар людей посходилось 224.

Звичайно, коли ці слова вживаються не як збірні, тоді присудок буде залежний від свого підмета: Вечірні проміні ясні, Л. Українка IV. 45. Але: Проміння ясне.

Іван Огієнко.

Ідея й форма літературного твору.

Хоч у своїй статті[1] не мав я заміру представити взаїмовідношення ідеї та форми поетичного твору, бо ціль моя була схарактеризувати суть і завдання літературної критики, то все таки з природи речі я мусів торкнутися й цієї проблеми. Тому, що д. Решетуха трохи не так представив мої думки про цю квестію й взагалі став на хибному становищі щодо ідеї й форми, хотів би я ближче висловитися в цій справі.

Насамперед треба з'ясувати собі докладно, що таке ідея, а що таке форма в мистецькому творі й спрецизувати ці два поняття. Отже, і д е я — це абстрактне поняття, це провідна думка твору з усіма її відтінками, це світогляд по-

[1]) Див. „Наша Культура" 1935, кн. 7: На маргінесі статті В. Решетухи: Ідея чи форма? НК 1936 р. кн. 1.

ета, що навис над цілим твором, що просякає його, що спонукує автора створити твір. Ідея являється поетові як образ, в якому він інтуїтивно відчуває цілість твору, що повстає в його душі. Ця концепція являється як зовсім виразний момент, але як вона приходить, відкіля береться, що її спроваджує, — це все неясне. Без цієї з походження темної й неясної, але величної й суцільної ідеї, що попереджує технічну чинність, не може повстати поетичний твір. Часто ідею утотожнюють із сюжетом, або темою, але це вже входить ув обсяг форми, це вже перший крок, перший етап, що в ньому ідея хоче ожити, хоче знайти свій вислів. Ідея спонукує автора вибрати сюжета чи тему. Коли перша концепція, — це явище пасивне, то в виведенні її маємо активний момент. Поетична творчість, артистичне оформлення ідеї — це чинність, що її автор відчуває як труд, як муку. Це противенство першої тихої, пасивної концепції. Сама ідея ще нічого не каже нам про те, чи повстане мистецький твір і чи він узагалі буде артистичний, якщо навіть повстав би. Коли хтось заявляє нам, що має намір написати такий твір, якого ідея глибока й непересічна, то поки цей твір не буде готовий, ми не в силі сказати, чи цей поет дасть мистецьку річ, чи макулатуру. Ідея твору може стати така чи така тільки завдяки формі, способові, ув який її висловиться.

Йде про те, що таке форма мистецького твору? Формою називають звичайно чисто технічні зразки, що їх можна вивчити й засвоїти. Але це розуміння форми неправдиве й неповне: сам зразок сонета, чи октави не каже ще нічого про мистецькість твору (порівняй хоч би нашу „піїтику“). Адже реклама „Фортуни“, чи „Еleганта“ в „Комарі“ часто має бездоганне технічне оформлення. Форму треба розуміти ширше. Форма твору — це всі засоби, що служать до оживлення ідеї, що служать до того, щоб вона вийшла така, а не інша, це все те, що складається на її випровадження, отже: вибір сюжету чи теми, уложення плану, композиція, зміст, зіставлення образів, характеристика осіб, відповідний психологічний підхід і психологічна правда, переведення акції, дібрання й вплетення епізодів, загальний тон (нпр. сатира), зав'язання, переведення й розв'язання інтриги і т. д., — це всі засоби слова, виявлені в творі, врешті й ця технічна форма в найвужчому значенні, бо від неї теж залежить вигляд ідеї, — це все містить у собі поняття форми поетичного твору. І здається, що непорозуміння між мною й д. Решетухою вийшло з того, що автор статті: „Ідея чи форма?“ розуміє форму в цьому вузькому значенні. Бож те, що д. Решетуха називає „силою слова“ — це й є форма. Ужити слово на відповідному місці так, щоб воно мало „силу“, щоб віддало як слід поетову ідею, це власне та форма, що в ній поет висловлює свої думки. Вміти вжити слово так, щоб воно якнайкраще, із „силою“ віддало думку — значить оформити цю думку. Ідея, чи проблема, як така, не може бути ні „вогненна“, ні „тепла“. Такою чи іншою може зробити її тільки поет при допомозі поетичного слова. Бо форма — це не тільки сонет, чи балада, чи щось подібне. Форма — це не пусте слово, але це таке оперування словом, що позволяє якнайкраще віддати внутрішні переживання поета.

Я ніде не сказав, що форма твору — це все, й що поза нею нічого більше в творі шукати не треба. Моя думка така, що коли поезія належить до мистецтва, то, щоб оцінити якийсь твір, чи він мистецький, чи ні, треба глянути на його з мистецького боку. І в цьому власне випадку дав я перевагу формі, але зазначив, що вартість твору залежить від глибини ідеї й досконалости форми. Що ширші можливості дає ідея, що досконаліша форма, то вартісніший твір. Я не міг обмежити вартости твору до самої тільки форми, бо, як уже сказано, щоб заіснувала форма, мусить бути ідея, через те, що форма з неї органічно виростає. Щоб висловити „якось“, треба мати насамперед висловити „щось“. Форма без ідеї не може бути подумана, бо навіть т. зв. „чисте мистецтво“ має ідею: воно змагає, шукає розв'язки

проблеми „чистого“ мистецтва. Ця т. зв. поезія чи форма без змісту тільки на перший погляд видається безглуздим зіставленням „пустих“ слів. Фактично вона випливає з ідеї поета розв'язати проблему „чистого“ мистецтва. Але ідеї не можна взяти за підставу оцінки мистецького твору, бо що ж зробити б з цими перлинами літератури, що мають поєдинчу, скромну ідею, а зате першорядну форму? З другої сторони, якби ідея могла стати за підставу оцінки мистецькости літ. твору, то вистачило б виплекати собі ідею. Але ж без оформлення цієї ідеї не було б узагалі мистецького твору. Тільки форма робить ідею такою, чи іншою: залежно від того, як автор поставиться до ідеї, так вона буде виглядати. Форма, як сама форма, не існує, — вона мусить мати в собі ідею, без огляду на те, чи вона більше вартісна, чи менше, незвичайна чи звичайна, глибша, чи плитша і т. д., і т. д. Завдяки оформленню ідея діяє на нас довше, або коротше, сильніше або слабше, має на нас більший, або менший вплив, побуджує в нас завжди нові думки, діяє на нас більше й більше. Правдиві мистці вміють так оформити свою ідею, що ми все знаходимо в ній щось нове. Вони роблять її безсмертною, такою многогранною, що ми ніколи не можемо її в цілості розв'язати. Вміти схопити ідею так, щоб не все було в ній досказане, щоб вона спонукувала сприймача самому досказувати собі, виповнювати власними образами, лишати йому поле до творення нових питáнь та змушувати шукати на них відповіди — це ціхи правдиво мистецького твору. Ідеї, подані у викінченій, цілковитій формі, лишають у нас все несмак, розчаровують нас. Твір по прочитанні відкладаємо й не беремо його більше до рук, бо не насуваються вже нові проблеми. Все зробив за нас сам автор. Найцінніша частина твору, це власне ці недоскази, ці нерозв'язані остаточно проблеми й питáння, що їх автор поставив і заставив нас розв'язати їх самим. Чар твору лежить в тому, що автор робить нас його співтворцями; ставить проблему, але позволяє разом із собою брати участь в її розв'язці. Що більше можливостей розв'язки даної проблеми, то вона „многогранніша“, то вартісніша. Так отже остаточно можна ствердити, що вартість твору залежить від глибини ідеї й досконалости форми, від гармонійного їх сполучення та від сили переживань, що до них вони побуджують нас.

Ідея неоформлена — це абстракт, що лежить поза межами мистецтва. Так отже форма важніша до оцінки мистецькости твору, бо якщо вона заіснувала, то вже тим самим **мусить** мати в собі ідею, бо з неї органічно виростає. Саме поняття форми містить вже в собі поняття ідеї. Зате не можна цього сказати про ідею. Вона назавжди може лишитися поза межами мистецтва тоді, коли не зможе втілитися в форму. Може завжди бути тільки абстракт. Ідея — це щось пасивне, зате форма — активне; ідея набирає життя, приходить до голосу, стає мистецтвом тоді, коли прибере форму, що робить її активною. Коли ідея рішала б про мистецькість твору, то більшість людей могла б стати мистцями. Передовсім всякі реформатори, великі державні мужі, творці філософічних систем і т. ін., що творять історію, започатковують нові епохи, впливають на хід і розвій людства, що висувають і творять нові проблеми й світогляди, могли б бути мистцями. З рештою кожний з нас має свій світогляд, свої проблеми, свої переживання, прагне не одну квестію розв'язати, вміє прослідити її всебічно, а все таки ми не мистці. А не можемо ними стати якраз тому, що не вміємо оформити своєї ідеї й таким способом упровадити її в межі мистецтва. Знаємо випадки, що навіть багато мистців нарікає, що не може як слід оформити своїх ідей. Чуємо з їх уст скарги, що твір не вийшов так, як вони бажали собі, як хотіли б його бачити. Ідею вони мали, пережили, схопили її в душі, але коли прийшлось оформити її, виринали непоборні труднощі. Ось як представляє польський письменник К. Макушинський трагедію такого „німого“ поета Блюма в розмові з поетом Творовським: „А сталося так,

що Сидір Блюм забажав написати драму, а було це п'ять літ тому назад, і тоді то я (цебто: Сидір Блюм) пережив один такий день, що зробив з мене ледащо на велику міру, бо я мусів піти продати те, що мав тільки для себе самого, — мій плід, моє потомство з моєї вонючої крови, але все таки з крови... Ви знаєте драму Сельського, ту драму, що завдяки ній він став славний? Це моя драма, пане Творовський. Я став писати сам. Голова моя була повна, не спалося, не їлося, нерви порвав я собі нінащо. Ну й порід не вдався. Я не був у силі склеїти ані однієї сцени, не вмів зачати ні одного речення. Я пережив усі муки вагітної жінки, що має тяжкий порід; я дер собі волосся на голові; я дряпав стіну й кусав пальці до крови. Але не був у силі. Не міг, не вмів... Ну й тоді я пішов до Сельського. Але це ще не все. Сельський купив помисел готовий, міцний, викінчений помисел за десять рублів, платних ратами по пів рубля тижнево. Чи ж не золотий інтерес? А потім став убірати моїх людей по своїй моді; Сельський — це добрий кравець, добрав їх добре й випровадив на сцені, — а я був на прем'єрі. Я сидів в якомусь куті й дивився; коли піднесли куртину, сильно забилося мені серце. В горлі мені стиснуло, всі жили в мені випружилися, здавалось, що голова моя лусне з гуком, бо в мізку мені щось варилося. Я затиснув кулаки, гриз до крови свої плюгаві губи й дивився. Сельський добре це зробив, — це людина здібна. А коли грали п'яту сцену першого акту, сцену, що викликала цей дивний, неспокійний гам серед публіки — я став непритомний. Аджеж це все я знав, умів однією думкою охопити її, цю сцену, наче рукою, я вмів в мізку випровадити кожне слово, я вмів напам'ять кожне слово, що його Сельський написав, — і я не вмів написати. Я розумів ту страшну безсилу й рівночасно не міг її зрозуміти. Я став плакати, ридати, голосити... А потім викинули мене з театру"...[1] Чи ж треба більш пластичного вияснення того, що робить твір мистецьким? Ідея, чи форма? Аджеж Сельський навіть не мав ідеї, він взяв її, купив від когось іншого, але зробив з неї мистецький твір. А той, що в його душі ідея зродилася, хто виплекав її — ніколи не став поетом, бо не вмів зробити цієї ідеї мистецькою дійсністю.

В чому лежить краса „Давидових псалмів", або „Пісні над піснями?" Адже релігійні почування знані кожній людині, дехто переживає їх навіть дуже інтенсивно, але не кожен уміє їх так оформити, щоб вони стали перлиною світової літератури й жили стільки століть. А в чому лежить різниця схоплення проблеми любови в „Пісні над піснями" й у віршах молодого учня? Або візьмімо перлину любовної лірики „В Швайцарії" Словацького. Чи ідея аж тата глибока? Зовсім ні. Кілька днів, пережитих із любкою серед гірської природи. А скільки в цьому чару, краси, скільки принади!.. (Кінець буде).

Судова Вишня. М-р В. Барагура.

[1] Kornel Makuszyński: „Romantyczne i dziwne powieści," Warszawa 1925, новеля п. з.: „Bezczelna figura". стр. 250-252.

Давньоєврейська поезія.

I.

Книги св. Письма вивчаються в християнському світі з найрізніших сторін, але найменше всього — з погляду їхньої поетичности. А між тим Біблія переповнена зразками найглибшої правдивої поезії, часто високохудожньої, що притягало до себе спрагненого читача вже з найдавнішого часу. Класична „Пісня над піснями" (Šir hašširim), збірник давньоєврейських ліричних пісень на тему гарячої молодої любови, пережила довгі віки, і ще й сьогодні являється недосягненим зразком високохудожньої лірики народньої творчости. Книга Іова (Іййова V) — один із найвеличніших ліричних творів цілого світу, так само ще й досі непереможений.

Давні євреї були народом дуже поетичним, а їхні поети-співці глибоко ша-

нувались. Це була окрема класа співців (hammošelim, Числ. 21. 27), часто мандрівних, що бачимо пізніш у греків. В Біблії дуже багато уривків чи згадок про старі народні пісні найрізнішого характеру, напр. пісня Ламехова про меча (Буття 4. 23-24), про криницю (Числ. 21. 17) і т. ін. Високо поетичні прекрасні елегії Давида на смерть Саула та Йонатана (2 Сам. 1. 17), історична народня пісня Дебори (Суд. 5), передсмертна пісня Мойсея (Второзак. 32), плач Абнера (2 Сам. 3. 33), тріюмфальна пісня Давидова 2 Сам. 22 (перероблена на 18 псалом), пісня-псалом Анни (1 Сам. 2. 1-10). Глибоко поетичні книги: Плач Єремії, Рут, Естер, Йона, Данило (особливо 1-6). Приповістки Соломонові — недосягнений зразок філософської поезії. Глибоко поетичні, писані давньоєврейськими віршами, книги деяких пророків, а особливо Ісаї, Єремії і ін.; взагалі писання пророків високо поетичні, чому вдавнину їх читали особливим способом у супроводі відповідної музики. Із Нового Заповіту пригадаю тут високо художню й глибоко поетичну пісню Діви Марії (Лк. 1), та взагалі ціла Євангелія Луки та Івана — недосягнені зразки найхудожнішої поезії.

Висока художність і правдива поетичність багатьох сторінок Біблії віддавна притягувала до себе читачів, але свідому увагу звернено на це дуже пізно, — перший англієць R.Lowth р. 1753-го розповів світові своєю знаменитою працею: De sacra poesi Hebraeorum, але його праці довго не розуміли, і тільки з початком XIX-го ст. стало ясно, що таке давньоєврейська поезія, бо вона сильно різниться від поезії европейської. Давньоєврейська поезія — одна з найстаріших поезій світу, поезія надзвичайно глибока, але, на жаль, дуже мало досліджена.

Так, іще й досі не встановлено твердо, на чому саме будувалася ця поезія; не встановлено, бо майже всі зразки цієї поезії, крім біблійної, загинули. Рими та ритму в давньоєврейських віршах у нашому розумінні нема, хоч, скажемо, рима в зародку своїм була (пор. Книгу Іова 10. 9-18, Пс. 6 і ін.). Взагалі метрика й ритмика давньоєврейська мало досліджена, хоч зміна акценту, напр. у віршах псальмів при кінці віршу свідчить про свідоме існування цієї метрики.

Притаманною ознакою давньоєврейської поезії, особливо лірики (Псалтир, деякі Пророки і ін.), було те, що вона завжди була міцно й органічно зв'язана з музикою. Псалми, напр., співано в храмі під акомпаніємент різних музичних інструментів. В давньоєврейській мові є чимало дієслів-синонімів на наші „співати“, „грати“, є й дієслова, що визначають спів при супроводі музичного інструменту; є навіть дієслова, що визначають спів і гру разом; при перекладі цих дієслів на европейські мови нема змоги віддати їх докладно, через що переклад блідне.

Давньоєврейська чи біблійна поезія найрізніша, але панує лірика; не бракує й драматичного елементу (правда, не чистої драматичної форми), напр. Пісня над піснями, Книга Іова (пор. іще прекрасний драматичний зразок в Євангелії Івана 9. 1-41, уздоровлення сліпородженого). В д. євр. мові панує мова пряма (oratio recta), а мова непряма (obliqua) незнана, через що розмови осіб часто набирають драматичної форми, пор., напр., у Книзі Буття, розділ 27, — Ісак (Іцхак) благословляє Якова замість Есава.

II.

Від найдавнішого часу найпоетичнішою книгою світу справедливо вважається Псалтир, — збірник єврейської релігійної лірики, чи літургічних гімнів. Цар Давид перший запровадив був хори при храми Єгові, і він же став збирати та й сам складати літургічні гімні, чим і поклав початок Псалтиря. Псалми глибоко ліричні, мають величну художню форму й віддавна несвідомо вважалися за поетичний твір, хоч довів це перший R. Lowth 1753-го року, і він же перший докладно розповів, як саме збудовані вірші-псалми; до того часу про поетичну віршову будову псалмів ніхто не знав, як не знав цього, здається, навіть пере-

кладач давньоєврейського оригіналу на грецьку мову. Ось через це в нас защепилася стародавня неправильна звичка, — друкувати псалми, як звичайну прозу, а не окремими рядками, як друкуємо вірші. Щоб реальніше показати, що таке давньоєврейська поезія, я докладніш спинюся в цій статті на Псалтиру.

Найдавніша єврейська назва цієї книги — Sefer Tehillim, „Книга хвал“, чи: „Книга гімнів“, але в нас закоренилась назва грецька: Psalterion, Псалтир, — назва від одного музичного інструменту, що в його супроводі співано деякі псалми. Псалтир має 150 гімнів чи псалмів (але їх трохи менше, бо деякі повторюються). Ділиться Псалтир на 5 книг: I пс. 1-41, II пс. 42-72, III пс. 73-89, IV пс. 90-106 і V пс. 107-150. Книги ці повставали за різного часу, на кожній із них знати іншу редакторську руку. Псалтир ріс, приблизно, шість віків, десь від царя Давида зачинаючи й на повавилонськім часі кінчаючи (X-V вв. до Христа). Найстарші псалми в I книзі, наймолодші в V-й. Навіть давньоєврейська мова в різних книгах не однакова, — молодша в останній книзі.

Псалми складалися різними а в т о р а м и, а давнина заховала ймення не всіх їх. На початку псалмів часто подається т. зв. титул чи заголовок його, і тут звичайно зазначається й автора псалма, напр. цар Давид — 73 рази, Асаф — 12, нащадки Корея — 11, Єдутун 4, Соломон — 2, Мойсей — 1. Традиція звичайно приписувала цілого Псалтиря Давидові, але дослід показав, що це не так, пор. хоча б псалом 137: Над річками Вавилонськими. Псалми IV та V книг переважно безіменні.

Більшість псалмів мають на початку т. зв. т и т у л, в якому зазначається: 1) автор псалма, 2) інструмент, в супроводі якого співається псалом, 3) мелодія цього співу й 4) історія повстання псалма. Це якраз та частина псалма, що тільки віднедавна глибше досліджена, а старовина цих титулів зовсім не розуміла. Переклад давньоєврейського Tehillim (Гімни) на грецьку мову вийшов надзвичайно недобрий і невірний з різних причин, а серед них і та, що перекладач (десь перша половина III в. до Христа) мало знав давньоєврейську мову, чому його переклад вийшов у багатьох місцях зовсім затемнений і не відповідний, а то й просто помилковий. Так, на початку багатьох псалмів у титулі стоїть: La menacceach, цебто: „для диригента хору“. Невправний перекладач на грецьку мову читав цей технічний вираз (він писався й скорочено) як lanecach, цебто: „на кінець“ (власне — навіки), чому й переклав: εἰς τὸ τέλος, а за ним і Вульгата дала: in finem, ц. сл. въ конецъ. Переклад церковно-слов'янського Псалтиря, зроблений із невірного тексту грецького, вийшов уже зовсім темний і далекий від єврейського оригіналу, що часто подає зовсім беззмістовне „плетіння словес“. Як у грецькім, так і в церковнослов'янськім, Псалтир — найгірше перекладена книга, через що тепер нема жодної рації перекладати її з мови грецької.

Сталося це тому, що давньоєврейська мова дуже рано забулася й знали її тільки небагато-хто, а вже по Вавилонськім полоні (597-538) серед єврейського народу запанувала інша мова — арамейська, що стала тут мовою живою. В час, коли зроблено переклад на грецьку мову — III-II в. перед Христом — добрі знавці давньоєврейської мови були головно серед правовірних євреїв, а вони проповідували, що св. Письма не вільно перекладати. У всякому разі перекладати Біблію на мову своїх політичних ворогів, що нищили їхню батьківщину, правовірні євреї не охоче брались. Дійсно, грецький переклад вийшов досить невдалий, і довгий час був у палестинських євреїв предметом погорди. І справді, науковий аналіз грецької Біблії показує, що перекладачі її не могли похвалитися добрим знанням давньоєврейської мови. Можливо також, що й переклади ці роблено не з найліпших текстів.

Псалми співалися конче в супроводі різних музикальних інструментів. На жаль, про єврейську м у з и к у знаємо дуже мало; у всякому разі вона була душею псалма, але мелодії псалмові загинули зовсім і нам не знані.

Зміст псалмів найрізніший, але це головно літургічні гімни; пс. 120-134 — це релігійні пісні прочан, що йшли на свято до Єрусалиму (це т. зв. šir hamaalot — пісні сходів); випадково до Псалтиря попала й одна єврейська пісня (пс. 45) світського змісту.

Число псалмів здавна усталено — 150, хоч було їх значно більше. Але нумерація псалмів в оригіналі єврейськім та перекладах грецькім (Септуаґінта) та латинськім (Вульґата) не однакова, бо деякі псалми грецький перекладач справедливо поз'єднував, а деякі поділив, — звичайно єврейський Псалтир (Tehillim) має нумерацію на 1 більшу. Ось орієнтаційна табличка для нумерації псалмів:

Пс. євр.:	*Гр. і лат.:*	*Пс. євр.:*	*Гр. і лат.:*
1-8	1-8	116	114-115
9-10	9	117-146	116-145
11-113	10-112	147	146-147
114-115	113	148-150	148-150

III.

Англієць R. Lowth року 1753 перший показав, що Псалтир писаний віршами й що це твір поетичний. Він же перший вияснив будову біблійного віршу.

Всі семітські народи, — вавилоняни, асиріяни, євреї й ін. знають одну систему віршів, основану на т. зв. паралелізмі членів (parallelismus membrorum). Вірші Псалтиря основані на ритмі чи гармонії речень. Кожний рядок-вірш псалма — це закінчене ціле, закінчене речення. Псалмова строфа чи куплет найчастіше складається з двох віршів (дистихон), але може бути й три (тристихон) або й чотири вірші (тетрастихон). Основа єврейських віршів — паралелізм його членів: ці члени чи вірші знаходяться один до одного в стосунку того чи того паралелізму. Закінчений паралелізм — це строфа єврейської поезії. Головні роди паралелізму в Псалтирі такі:

1. Паралелізм **синонімічний** — найчастіший у Псалтиру. Звичайно він складається з двох рядків (дистихон), цебто речень, при чому друге речення, як луна, повторює перше. Але тут нема механічного повторення, — повторюються синоніми першого речення, через що воно сильніше освітлюється й глибше вияснюється. Напр.:

Не карай мене, Господи, в гніві Своїм,
не завдай мені кари в гарячім Своїм пере-
[серді. 6. 2.

Знову, Господи, визволи душу мою,
ради ласки Своєї спаси Ти мене. 6. 5.

Благання моє Господь вислухає,
молитву мою Господь прийме. 6. 10.

Позриваймо ми їхні кайдани,
й поскидаймо із себе їх пута. 2. 3.

Бо хто Бог, опріч Господа?
І хто скеля, крім нашого Бога? 18. 32.

Буде боятися Господа ціла земля,
Його будуть лякатись всі ме́шканці світу,
бо сказав Він — і сталося,
наказав — і з'явилося.

Господь за́дум наро́дів ізнищив,
знівечив людські думки́. 33. 8-10.

Слухайте це, всі народи,
візьміть до ушей, усі ме́шканці світу! 49. 2.

Звичайно паралелізм ясний та прозорий, але часом синонімічність поміж членами не така ясна:

Направду, надармо очистив я серце своє,
і в невинності вимив долоні свої. 73. 13.

Часом синонімічний паралелізм дальшого змісту висловлений трьома реченнями:

Ото беззаконня зачне він,
і завагітніє безправ'ям,
і породить неправду. 7. 15.

А то й 4-ма реченнями, як це бачимо в пс. 44. 14-15:

Ти нас учинив за погорду для наших су-
[сідів,
за наругу та посміх для наших околиць.
Ти нас учинив за прислів'я в народів,
за кив голови між людьми.

Чотиричленові куплети розкладаються в найрізніший спосіб, напр.: а б а б, а б б а, аа бб. Напр.:

Досконала Господня наука, —
вона душу побуджує.
Свідчення Господа певне, —
воно недосвідченого умудряє. 19. 8.

Справедливі Господні накази, —
серце вони звеселяють.
Присуди Господа — правда,
вона очі освітлює. 19. 9.

Господь моє світло й спасіння моє, —
кого буду боятись?
Господь — то твердиня мойого життя,
кого буду лякатись? 27. 1.

Нехай з мене не тішаться ті,
що вони ворогують на мене безвинно,
нехай ті не моргають очима,
що мене без причини нена́видять! 35. 19.

Господь у святім Своїм храмі,
Господь *має* на небі Свій трон,
бачать очі Його,
повіки Його випробовують людських синів! 11. 4.

Як показує сама назва, цей паралелізм заснований на т. зв. синóнімах, — словах різних формою, але близьких чи однакових змістом. Через цю засаду своєї поезії еврейська мова надзвичайно багата на синоніми, а особливо Псалтир. Перекладач Псалтиря на грецьку мову, як і пізніші перекладачі з мови грецької, напр. переклад на мову старослов'янську, не брали — або мало брали — на увагу власне цієї такої виразної ознаки Псалтиря, через що переклади виходили бліді й оригіналові не відповідні. Правда, переклад Псалтиря на яку будь мову — справа надзвичайно трудна, бож треба конче віддавати його віршований характер та його багатенну синоніміку; радять собі звичайно тим, що глибоко поетичну й високо художню форму віршів-псалмів перекладають... прозою, та ще з грецького перекладу. Власне через це правдивого Псалтиря ми ніколи не мали й не маємо.

Ще на одну річ зверну тут увагу. Метричність давньоєврейського віршу (в псалмах, у Приповідках, в Еклезіясті й ін.) вимагала тільки певного числа слів у вірші, — 3, 4, 5. В єврейськім оригіналі — це скрізь додержано, але перекладачі звичайно цього не додержують, бо часто нема змоги віддати єврейське слово одним нашим, — часто доводиться перекладати описово, бож ми не маємо такої розвиненої синоніміки, яку бачимо в мові давньоєврейській. Крім цього, в єврейській мові деякі форми в нашій мові мусять мати дві слові, напр. прийсвійний займенник у мові еврейській окремо не вживається, а зрісся з своїм словом, маємо клопіт і з дієприкметниками, бо їх наша мова в більшості не знає. А кожного разу, коли одне єврейське слово перекладаємо кількома нашими, ми сильно порушуємо метрику псалмів-віршів й затираємо їхню гармонійну форму.

2. Друга форма паралелізму — це т. зв. паралелізм антитетичний чи протиставний: думка другого віршу-речення протилежна думці першого. Цього роду паралелізму часто вживається тоді, коли треба, напр., похвалити добре, а зганьбити зле, що таке часте в Псалтирі, Приповідках, Еклезіясті й ін. У Псалтирі ця форма дуже часта, напр.:

Ви ганьбите раду убогого,
та Господь охорона йому! 14. 6.

Мій батько та мати моя мене кинули,
Та Господь забирає мене! 27. 10.

Я став багатьом як дивовище,
та Ти сильна моя охорона! 71. 7.

Ввечері плач *для людини*,
а на ранок — музики. 30. 6.

Свої уста до неба підносять,
а їхній язик по землі походжає. 73. 9.

І роздумував я, щоб пізнати оте,
та трудне воно в очах моїх! 73. 16.

А то часом такі протиставлення складаються більш як із двох речень:

Його уста гладенькі як масло,
та війна в його серці!

Від оливи м'якіші слова його,
та вони — *як* мечі! 55. 22.

3. Третя форма паралелізму — синтети́чний, — думка першого віршу-речення ступнево доповнюється й розвивається далі. Форми такого наростаючого паралелізму дуже часті в псалмах. Напр.:

В укритті він чатує, як у пóрості лев,
чатує схопити убогого,
хватає убогого й тягне його в свою сітку.

Припадає, знижається він, —
і впадають убогі в його міцні лапи.

Бажання убогих Ти чуєш, о Господи,
серця їхні зміцняєш,
з увагою слухає ухо Твоє,
щоб дать суд сироті та пригніченому,
щоб більше нічим не страшив на землі чоловік.
[10. 9-10, 17-18.

Бо ось несправедливі натягують лука,
міцно ставлять стрілу свою на тятиву,
щоб у темряві до простосердих стріляти. 11. 2.

Господь моя скеля й твердиня моя,
і Він мій рятівник!
Мій Бог моя скеля, я сховаюся в Нім!
Він мій щит, і ріг мойого спасіння,
Він башта моя! 18. 3.

Наростаючий паралелізм буває найрізніших форм, див. пс. 10. 9-10, 13.6, 16. 9, 31. 12, 39. 7, 73. 10, 17, 72. 2. і т. ін. Або ще такого характеру, пс. 22. 15-16:

Я розлитий, немов та вода,
і всі кості мої поділились,
стало серце моє, немов віск,
розтопилося в нутрі моїм...

Висохла сила моя, як лушпиння,
й мій язик приліпивсь до моїх піднебінь,
і в порох смертельний Ти ставиш мене...

4. Різних форм паралелізму дуже багато, і не сила їх тут усі окреслити. Часті ще такі форми, коли дальші члени паралелізму знаходяться до першого в причиновім або наслідковім стосунку. Напр.:

Блаженний хто дбає про вбогого, —
в день нещастя Господь урятує його! 41. 2.

Ці форми також бувають найрізніші:

Не лякайся, коли багатів людина,
коли збільшується слава дому його,
бо вмираючи, не забере він усього,
Його слава не піде за ним! 49. 17-18.

Ось така будова віршів-псалмів. Добре знання цієї будови дає сильну підставу для вияснення змісту окремих їхніх строф чи куплетів. Справа в тому, що єврейський текст Псалтиря дійшов до нас надзвичайно зіпсутий, чому часто доводиться з великим трудом дошукуватися його змісту, — й ось при цьому знання будови куплетів у псалмах стає нам у великій пригоді. Напр. пс. 71. 3 звичайно читають, як в оригіналі написано:

Направду, Бог добрий для Ізраїля,
Бог — для щиросердих.

Будова показує, що вірш зіпсутий, бо нема синонімічного паралелізму: „Ізраїля" — „щиросердих", це хіба не синоніми. Ось тому допускають тут помилку, і замість „le Jisrael" читають „le jašar El", цебто „для простих Бог", і ціла строфа читається вже так:

Направду, Бог добрий для простих,
Бог — для щиросердих!

Або ще приклад. Пс. 20. 10 за єврейським текстом читають так:

Господи, допоможи!
Хай нам Цар відповість у день нашого кликання!

При такому читанні синонімічний паралелізм не порушений. Але грецький текст цього місця дає зовсім інше читання, й порушує паралелізм: „Господи, допоможи цареві, і почуй нас того дня, коли будемо кликати Тебе", а що це зіпсуте читання, показує відсутність у ньому синонімічного паралелізму.(Кінець буде).

Іван Огієнко.

Назалізація приголосних в українських говірках.

М'яко-піднебінні уподібнення.

М'якопіднебінне уподібнення приголосних або назалізація повстає перед носовими приголосними *(м, н)* по причині прискореного повороту м'якого піднебіння від замику переходу до носової ями, до свого звичайного положення ще в порі артикуляції попереднього приголосного[1]. Уподібнення це є тільки **частинне,** коли попередній приголосний губний, а коли інший приголосний, тоді **цілковите**. В першому випадкові маємо зміну **носово-губну,** а в другому **носово-язикову**. Явища ці чужі літературній вимові, знані тільки деяким говіркам. По черзі перейдемо коротко кожну з них та вкажемо на їх територіяльне розміщення.

1. Зміна носово-губна.

а) **Полука** - *бн* - ≤ *мн* - знана говіркам лемківським, бойківським, гуцульським. Приклади.

Лемк.: дромный ≤ дробний = літер. дрібний, потрімный ≤ потрібний, непотрімно ≤ непотрібно, хамник ≤ хабник = корч (Порівн. Верхратський Ів.: Про говор галицьких Лемків, Львів, 1902, ст. 75, і Знадоби до пізнаня угорсько-руских говорів ЗНТШ. т. XXVII ст. 40).

Бойк.: дрімні ≤ дрібні, дрімняниці ≤ дрібняниці = дрібно заплетені коси, потрімний ≤ потрібний (потрімна річ. Порівн. Свєнціцкий: І. Бойківський говір села Бітла ЗНТШ. т. CXIV ст. 122, 152 і Rabiej Z.: Dialekt Bojków, Sprawozdanie z czynności i posiedzeń PAU. t. XXXVII Nr. 6, ст. 24).

Гуцул.: срімний ≤ срібний, зрімний ≤ зрібний (зрімне полотно. Пор. J. Janów: Z fonetyki gwar huculskich. Symbolae gram. Rozwadowski Vol. II. стор. 227)[2].

б) **Полука** - *вн* - ≤ - *мн* - і своїм розмі-

[1] Е. Тимченко: Курс історії укр. яз. ст. 65, 81. J. Ziłyński: Opis fonetyczny jęz. ukr. ст. 126, 127.

[2] В моєму родинному селі Млини пов. Яворів, часто вживане слово дрімний, дрімнісьќій, одначе: зрібний, срібний і т. д.

ром сягає трошки дальше. Знають її говірки лемківські, бойківські, гуцульські, т. зв. Долів, Батюків, наддністрянські й подільські. Приклади: **Лемк.**: коньір, - я ≤ комнір ≤ ковнір (Пор. Верхр.: Говор гал. лемк., ст. 83, 426).

Бойк.: здамну ≤ здавну (Тамтуди лежит здамну стежечка), жомнір ≤ жовнір (Пор. Свєнціцкий, op. cit. ст. 139, 141 і Rabiej Z. op. cit. ст. 24).

Гуцул.: жомн'е(і)р ≤ жовнір, рімнəј, рімн'ете ≤ рівний, рівняти (Пор. Б. Кобилянський: Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття, Укр. Діял. Зб. кн. 1 ст. 36, 80).

Доли: рімный ≤ рівний (рімноє поле), рімно ≤ рівно (Пор. Верх. Ів.: Про говор долівский, ЗНТШ. т. XXXV, ст. 48, 118).

Батюки: дамний, дамно, дамніше ≤ давний..., жомнєр, рімний, помняк ≤ повняк (росл. Пор. Верх. Ів.: Говір Батюків, Львів 1912 ст. 27).

Наддністр.: рімно, жомниᵉр, комниᵉр, ремно ≤ ревно, Ромно ≤ Ровно = Рівне (місто) (Пор. J. Janów: Gwara małoruska... ст. 31).

Поділля: зрімняти, сламно ≤ славно, рімний (Пор. Є. Грицак: Говірка села Могильної Гайсинського повіту на Поділлі, ЗНТШ. Т. XCIX ст. 327 і К. Голоскевич: Описаніе говора с. Бодачевки Ушицкаго у. Подольской губерн. Извѣстія АН. Т. XIV кн. I ст. 118).

Явище це консеквентно зберігає говірка Млинів, нпр.: рімний, рімнити, рамні (= ревно), комнір, жомнір, камний, (камна кушуля), мнук = внук, кімний = ківний (кімна курова) і т. д.

2. Зміна носово-язикова.

а) Зміна полуки приголосних *дн*[3] ≤ *нн* ≤ *н* подібно, як попередні, виступає головно в говірках лемківських, бойківських, гуцульських і наддністрянських та сягає території поза межі української мови. Знають її говори словацькі, польські.

[3] В полуках — *дн* — *тн* — *кн* — маємо носовий розрив т. зв. Faukal-, Nasal-, Velar-explosion, то значить, що по розриві замику м'якого піднебіння повітряна струя пливе носом, а не ротом (Пор. Jespersen O.: Phonetische Grundfragen, Leipzig u. Berlin 1904 JS 118).

Приклади. **Лемк.**: зыінниця ≤ зыідниця (пчола, що кусає другі бджоли), ланный ≤ ладний (ланна дывка), гінный ≤ гідний, доннеска ≤ до днеска, паранный = парадний (паранный конь), паранник ≤ парадник, паранниця ≤ парядниця, насанниця ≤ насадниця (часть воза), челянник ≤ челядник, полунне ≤ полудне, голонный, зголонныти, голонницы (≤ голодньий...), пунняти ≤ подняти, піннести ≤ під..., чюнный ≤ чудний, чюнно ≤ чудно, паскунный ≤ паскудний, бінный ≤ бідний, жанный ≤ жадний, єнно ≤ єдно, холонный ≤ холодний, поренный ≤ поредний.

Бойків.: боннарь ≤ боднар, бінныј ≤ бідний, чунныј ≤ чудний, єнно ≤ єдно, ланно ≤ ладно, три нни ≤ дни, найгіннійші люди ≤ найгід.., стунна ≤ студня, до Вінна ≤ ...Відня, рінныј ≤ рідний, челянник ≤ челядник, поперенниця ≤ попередниця, сотрунник ≤ сотрудник, порянно ≤ порядно, колянники ≤ колядники, віньього ≤ від нього, вигінне ≤ вигідне, трунно ≤ трудно, Ністер ≤ Дністер (Пор. Свєнціцький, op. cit. ст. 122. Огоновський: Studien, 87. Рабій: op. cit. ст. 19, 20, 23, 24).

Гуцул.: бінна ≤ бідна, ланне ≤ ладне, слінне ≤ слідне, гонні ≤ годні, рінна ≤ рідна, оннако ≤ однако, поренна ≤ поредна = літ. порядна, ннувати ≤ днувати, перенний ≤ передний, лагінний ≤ лагідний, вонно ≤ водно, оннаково ≤ одинаково, ннена ≤ днена = літ. днина, винно сьі ≤ видно..., сегонььа ≤ сегодня, зання ≤ задня, схиннева ≤ схиднева = літ. східня, два нни ≤ два дни і т. п. (Пор. Кобилянський, Янів, тв. цит.).

б) Зміна полуки приголосних *льн* ≤ *нн* ≥ *н* знана, подібно як всі попередні, говорам лемківським, бойківським і гуцульським: Приклади: **Лемк.**: конопенник ≤ конопельник, пинный ≤ пильний (пинна робота), менник ≤ мельник, пранник, пральник ≤ пральник... Бойк. (спорадичне): ворожинник ≤ ворожильник, невінни ≤ ...вільно, Інник ≤ Ільник (село). **Гуцуль.**: теменний ≤ темельний (= величезний), менник ≤ мельник, ретенний ≤ ретельний, жовкінниц'а ≤ жовтільниця і т. п. (тв. цит.).

в) Зміну групи *гн* ≤ *нн* ≤ *н* знає тіль-

ки одне слово: панніть ≤ пагніть (= ніхоть), що виступає в говорі Долів і Замішанців.

Як бачимо, явище уносівлення (назалізації) приголосних простірно обмежується до говорів лемківських, гуцульських, бойківських, придністрянських, деколи т. зв. Долів, Батюків і Поділля. Хронології цієї зміни на разі не можна подати[4]. Можливо, що колись у майбутньому, по дослідженні мови пам'ятників, які походять із цих околиць, удасться бодай приблизно подати час цього уподібнення та через це внесеться до нашої історичної діялектології неабияку цінність. Наприкінці згадаю, що одночасно на цій території стрічаємо явище зовсім протилежне, а саме відносівлення (деназалізацію) приголосних у їх групах, наприклад: повидна ≤ повинна, тевний ≤ темний і т. п. Про це іншим разом.

Львів. Іван Ковалик.

[4] В кожному разі вона досить пізня, коли вже не вспіла огорнути цілого українського язикового світу.

Історичний підклад різних назов території України та її корінного населення.

II.[1]

Нарешті, назви „Малая Россія" чи „Малороссія" — це відміни „Малая Русь"; усі ці імена починають зустрічатися в різних документах із кінця XVI стол., й особливо від часу прилучення України до Московщини[2].

а) Так ось у чолобитні Львівського православного братства Московському Цареві Федорові Івановичеві (1592) згадується Митрополит Діонисій „екзархъ Великія и Малыя Россіи".

б) Цар Олексій Михайлович титулується в грамотах з 1654 р.: „Оть Царя и Великого Князя Алексѣя Михайловича, всея Великія и Малыя Россіи Самодержца".

в) У промові на Переяславській Раді (1654) Гетьман Богдан Хмельницький, вихвалюючи „Великія Россіи Царя Восточного", каже: „Той то Великій Цар Христіанскій, сжалившися надъ нестерпимымъ озлобленіемъ православныя церкве въ нашей Малой Россіи, шестилѣтнихъ нашихъ моленій безпрестанныхъ не презрѣвши..."

г) У листі Цареві Олексієві Михайловичеві Гетьман Богдан (1654), доносячи про зложення присяги на вірність, титулує: „Государю Царю и Великому Князю Алексѣю Михайловичу всея Великія и Малыя Руси Самодержцу".

ґ) Генеральний Писар Виговський у своїй промові на Переяславській Раді (1654) також казав: „Якоже древле при великомъ князѣ Владимірѣ, такъ же и нынѣ сродникъ ихъ Великій Царь и Великій Князь, Алексѣй Михайловичъ, всея Руссіи Самодержець, призрилъ на свою государеву вотчину Кіевъ и на Малую Русь милостью своею..."

д) У листі гетьмана Богдана до Московського Патріарха Никона (1657) видно, що Митрополит Київський носить титул: „Кіевскій, Галицкій и всея Малыя Россіи".

е) У грамоті ближньому бояринові Василеві Бутурлинові (1654) Цар Олексій Михайлович, висловлюючи йому подяку за заприсяження Гетьмана Богдана з Військом Запорізькими, між іншим пише: „... а послѣ того и Великія княжества Кіевское и Черниговское и всю Малую Русь подъ нашу Государскую высокую руку приняль же..."

є) В універсалі Гетьмана Івана Брюховецького до мешканців Задніпров'я (1665) говориться: „...наша Украина, Малая Россія..."

[1] Див. РМ 1937 р. ч. 12 ст. 451-458. Друкуємо цю статтю тільки як сировий матеріял для історії назов нашого народу. Редакція.

[2] Акты, относящіеся къ исторіи Западной Россіи. Т. IV, ст. 47-49 і 151-152. Собраніе государственныхъ грамотъ и договоровъ, хранящихся въ государственной коллегіи иностранныхъ дѣлъ, Москва, 1822. Ч. III, ст. 494-495, 500 і 501. Ч. IV, ст. 150-152. Акты, собранные въ библіотекахъ и архивахъ Россійской Имперіи археографической экспедиціей Императорской Академіи Наукъ. СПБ. 1836, т. IV. „Возрожденіе", Парижъ, ч. 598. 1927.

ж) Юрій-Гедеон Хмельницький в одному з своїх універсалів (1678) титулує себе: „Князь Сармацкій, Малоѣ России и Украины, и вождь войска Запорозского...“

з) У донесенні Гетьмана Івана Самойловича (1684) Московським Царям Іванові й Петрові Олексійовичам, з приводу з'їзду московських і польських послів для заключення миру, говориться між іншим про оселі й села, „какіе къ полкамъ Черниговскому и Стародубскому належатъ, какъ за гетьманомъ прежде нашего владѣнія бывшихъ, такъ уже и при насъ къ Малороссии належали...“, а далі пояснюються мотиви захоплення поляками цих українських сел, „чтобы, когда ни есть, черезъ него Малую Россію всю, что не дай Богъ, привели въ мятежъ“.

і) На військовій печатці Гетьмана Івана Мазепи був підпис: „Печ. Малой Россіи Войска Его Царского Пресвѣтлого Величества Запорозкого“.

Таким же чином у грамотах, універсалах та інших історичних документах можна переконатися щодо вживання різних відтінків слів: „Україна“, „Малая Россія“ або „Малороссія“[3].

До цього відносяться, наприклад, вислови: „Малороссійскіе городы“, „малоросійскій край“, „жители малороссійскихъ городовъ“, малороссіяне“, „малороссійскіе жители“, „народъ малороссійской“, „городы украинные“, „украинные замки“, „украинская земля“, „жителей украинскихъ“ і т. д.

Те саме слід сказати про деякі титули. Так, наприклад, Митрополит Гедеон підписується в акті про обрання Гетьмана Івана Мазепи: „Митрополитъ Кѣевски, Галицки, Малороссейски. рукою власною.“ Юрій-Гедеон Хмельницький підписується в своєму універсалі „звышь именованный князь Малороссійскій“.

Одначе при уважному дослідженні всіх згаданих історичних документів, а також творів народньої поезії, доведеться зробити висновок, що племінною назвою були й слова „русскій“ або „малороссійскій“[4].

Так ось у звідомленні про побачення Богдана Хмельницького з польськими комісарами один з останніх наводить слова Гетьмана: „Визволю з польської неволі руський народ увесь!“

В універсалі Гетьмана Богдана до мешканців України (1648) стоїть: „...пишемъ до васъ сей универсалъ, черезъ который зазываемъ васъ всѣхъ Малороссіянъ“.

У документах із часу Гетьмана Івана Виговського (Гадяцька Комісія 1863 р.) досить часто зустрічаються вислови: „гетманъ войскъ русскихъ“, „вельможного гетмана русскаго“, „войска русскіе запорожскіе“. „вельможный гетманъ Княжества Русскаго“, „на булаву великую Русскую“ й т. д.

Гетьман Іван Мазепа в своїх листах Полковникові Новіцькому з відомостями про перебування в Москві пише про „народъ малороссійський“. Також і в своїй грамоті до Стародубського Полковника Скоропадського, де подано причини переходу Івана Мазепи до Карла XII, говориться, що московський уряд хоче „весь малороссійскій народъ подвергнуть вѣчному рабству“.

У реєстрі маєтку Семена Палія виступає яскраво національна назва „русскій“ для населення України в противенство до населення Московщини: „Образовъ осмъ Московскихъ оправнихъ, а неоправнихъже и нашихъ Русскихъ пятнадцять“.

Петрик Іваненко закликає до повстання „народъ малороссійскій“.

Далі можна відмітити, що в одній із

---

[3] Собраніе государственныхъ грамотъ и договоровъ, хранящихся въ государственной коллегіи иностранныхъ дѣлъ. Ч.IV, ст. 552-560. Акты, относящіеся къ исторіи Западной Россіи. Т. V, ст. 151-152. Дополненія къ актамъ историческимъ, собраннымъ архивной коммисіей. 1889. Т. XI, ст. 16, 17 і 19.

[4] Н. Костомаровъ: Русская исторія. Т. II, ст. 248-250, 283, 276 і 279. М. Грушевський: Ілюстрована історія України. 1921, ст. 303, 370 і 377. Акты, относящіеся къ исторіи Западной Россіи. Т. III, ст. 239. Т. V, ст. 224-227. М. Кояловичъ: Документы, объясняющіе исторію западно-русскаго края и его отношенія къ Россіи и Польшѣ. СПБ. 1865, ст. 314. Этнографическій сборникъ, издаваемый Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. 1853. I, ст. 332.

пісень у честь Гетьмана Богдана Хмельницького згадується „Україна“, як назва батьківщини, і „руські“, як своя племінна назва:

„... Прошу вас, добре дбайте,
Руський: Отче наш читайте!
На славну Україну прибувайте!...“

Усі наведені різні цитати вияснюють широке вживання слів „руський“ і „малоросійський“, як племінної назви. А в Галичині на початку XIX стол., як пише М. Грушевський, „місцеву українську мову все називано руською по старій традиції“. Той самий український історик, описуючи „собор руських учених“ восени 1848 р. в Галичині, на якому визнано необхідність мати одну граматику та один правопис „для всего руського народу в Австрії й Росії“, додає своє пояснення, що „руським далі називали тут свій український народ і мову“[5].

Як видно, й у Галичині, у всякому разі до середини минулого століття, серед місцевої інтелігенції була часта ця стара назва. Сам Галицький Митрополит іще в 1901 р. звертався до своєї пастви: „До интелигенції руської“, а в 1912 р. вдруге: „Памятка для руських робітників в Німеччині, Франції, Канаді, Бразилії...“

[5] М. Грушевський: Ілюстрована історія України. 1921, ст. 481 і 501. С. Величко: Лѣтопись событій Юго-Западной Россіи съ XVII в. 1720. Т. IV. Изд. 1864. Ст. 85-100 і 123.

Відміни старих назов „український народ“, „українці“, „українська мова“ починають усе більше стрічатися з XIX стол. у різних науково-літературних працях, а до того часу їх вживалося нечасто. Ось так в історичній пісні про полонення Волинянки татарами говориться:

„... Через мене татары йдуть,
Шабельками голови тнуть,
Везут мене Волиночку,
Молодую Вкраїночку...“

Гетьман Пилип Орлик у листі до Запорожців (1734) пише: „Поблажала вправде Москва з початку всему нашему народу Украинскому...“[6]

Таким чином не можна заперечувати, що всі ці назви: „Русь“, „Мала Русь“, „Мала Росія“, „Малоросія“ й „Україна“ мають своє історичне обгрунтування, при чому слово „Україна“, як зв'язане з героїчною добою національно-релігійної нашої боротьби, найбільш увійшло в народню самосвідомість.

Берлін. В. Дашкевич-Горбацький,
Генерал Генерального Штабу.

[6] Г. Данилевскій: Украинская старина. 1901. Т. 2, ст. 25. В. Антоновичъ и М. Драгомановъ: Историческія пѣсни Малорусскаго народа, 1874. Т. I, ст. 84. Скальковскій: Филиппъ Орликъ и Запорожцы („Кіевская Старина“, квітень, 1882, ст. 112).

Чотири поемі Лесі Українки.

II. Про велета.

(Казка)[1].

Давно́, в дитя́чий[2] любий вік,
В дале́кім рі́днім краю
Я чула казку. Чула раз,
А й досі пам'ятаю.
Мені її розповідав
Малий сільський хлопчина
Без тенденційної мети,
Бо він же був дити́на[3].
Ні, він розказував її
З просто́тою святою
(Я може по́милку роблю́,
Що казку в рими строю).
Ми з ним сиділи у садку́
Вечі́рньою порою,
В той час, як за́хід розпалив
Пожежу за горою.
Вечірній вітер турбував
Стареньку нашу грушу,
І щось таємне і жаске́[4]
Нам заглядало в душу.
Усе лякало нас: трава,
Що тихо майорі́ла[5],

[1] Ціла ця поема написана ямбом (◡ —) так:
◡ — ◡ — ◡ — ◡ —
◡ — ◡ — ◡ — ◡
[2] Дитячий, а не діточий.
[3] А не: був дитиною.

[4] Жаски́й — страшний. [5] Майорі́ла — гойдалась, видніла, бовваніла, мріла.

І гаю дальнього стіна,
Що в заході горіла, —
Та навіть в груші тій старій
Ми певности не мали, —
Хто знав, про що її гілкй
„На мигах“ промовляли?
А найстрашніші нам булй
Оті стрункі тополі,
Що вшикувалися в ряди —
Запевне, з злої волі.
Бо все те, запевняв Лаврін
(Так прйятель мій звався),
Зросло на велеті[6] тому,
Що з Богом позмагався.
Той вéлет сильний був колись
Не тілом лиш, а духом,
Всі людські пута й кайданй
Зривав єдиним рухом.
Йогó збороти не моглá
Ніяка міць ворожа,
Покй на його не прийшла
Таємна кара Божа.
Чим велет Бога прогнівив,
Тогó Лаврін не відав.
Питала пóтім я й старих,
Та жоден не повідав.
Не встрéлив велета Госпóдь
Своїм яснйм перуном,
А тільки сном його накрив,
Немов м'якеньким руном.
Сон, кажуть, Божа благодать, —
Ні, чáсом[7] кара Божа!
Спіткала велетня у сні
Пригóдонька негожа.
Ліг велет, дýмав — на часóк,
Та й спить уже століття,
Землею заснітйвся[8] ввесь
І мáритъ про страхíття.
Бо скористали вороги
З його важкої млости,

[6]) Вéлет — назва давнього народу; віддавна пишеться вéлет, вéлетень, а не велит, велитень; див. РМ 1934 р. ч. 3 ст. 116.
[7] Вимовляємо: час — чáсу, ніколи місцево: часý. [8] Заснітйти — засипати.

Базкáрно точать з ньóго кров
І трощать білі кості.
Вже оснували тіло все
Залізними дротáми,
Припали до глибоких ран
Неситими ротами.
Не раз до серця глибинй
Сягають хижі руки,
А велет спить камінним сном,
Хоч терпить люті муки.
Часами бóлізно у сні
Наморщить густо брови, —
Тоді стинаються[9], шумлять
Гаї, ліси, діброви.
Як дошкулйть несвітський біль,
Він трóхи ворухнеться,
По тілу кóрчі пробіжать,
Уся земля здрігнеться.
Та не бояться вороги,
Гадають: „Ет, примара!“...
Але ущухне Божий гнів,
Минеться Божа кара!..
І встане велетень тоді,
Розправить руки грізні,
І вмить розíрве на собі
Усі дротй залізні!..
Все, що налйпло на йому,
Одразу стане рýба“...
Хлоп'я спинилось. Нам обом
Волосся стало дýба.
„Коли ж він встане?“ тремтячй,
Спитала я хлопчйну.
— „За рік, сторік, чи за безрік,
А може й цю хлилину“...
Тут рáптом вітер налетів
І дéрева здрігнули,
Ми, як сполохані пташкй,
До хати враз майнули...
Кохана стóроно моя!
Далекий рідний краю!
Що раз згадаю я тебе,
То й казку цю згадаю!..

Єгипет. Гелуан. 5.II. 1913. Л. Українка.

[9] Стинáтися — боротися, сточити боротьбу.

Троянда з колючками.

Колись.

Закучерявиться колись наш мертвий гай,
Весняно-запашні його укриють квіти,
І усміхнеться сонцю вільний край, —
Новйм життям зачне щасливий жити.

У сяйві рáнішнім палкйй юнак-орач
Розрие бур'янóм укриті перелоги,
А вслід за ним розважливий сіяч
У землю кине зéрна перемоги.

Поблідне в спогадах тяжких змагань [доба.
В народній глибині зростуть потужні [сили...
І словом вдячности веселая юрба
Оздобить наші тихії могили!

Борис Лисянський.

Ой, взяло, взяло...

Ой, взяло, взяло сина та ГПУ лютев,
Повезло взимі хворого та й роззу- [того!
„Ой, куди, куди везете синочка стар- [шого?
Він же, голуб мій, він ласкавий мій, най [кращий...
Кого ж він убив, обікрав кого, коміса- рочку?
Ой найтихший мій, наймудріший був, мій [Степаночку!
Все читав-читав книги мудрі він, читав [ночами,
А як день встає, — він встає й полем [все клопочеться...
Не багацький син, не багацька й я; слі- [па стала,
На поденщині, на гіркій отій сила в'яла..
Де ж ти, де, мій Степаночку, де обер- [таєшся?
Словом добрим із Сибіру не обзива- [єшся?
Твоя мати сліпа ходить з торбою, си- [ночку,
Хоче мати почуть тебе хоч на хвили- [ночку"...
Не несуть, нема ж листа бабі, листа [любого,
Бо в Сибіру вже син закопаний біля дуба!..

Мир. Ічнянський.

Молитва.

О, Боже мій незміряних просторів,
Молюсь Тобі, злиденний митар:
Не дай сконать безцільно в зморі,
А дай великих днів дожити!

Не дай пропасти на чужині
А ген в святих степах Дніпрових,
Де ллються сльози материнні
В жорстокій муці та оковах.

О дай зо сцени життєвої,
Зійти, як лицар, незбагнуто,
Цілим єством віддатись бою
За край, століттями закутий!

Дай силу, мужність і відвагу,
Скріпи мої юнацькі скрані,
Вдихни у душу помсти спрагу,
Щоб покарать за гріх тиранів!

О дай почути дзвін Софії,
Вільних пісень грімкі хорали,
Й тоді померти незжалію
Борцем за правду й волю, — амінь.

Драгово 3 липня 1936. М. Рішко.

Забуття.

Забуті палкії кохання,
Погасли на серці огні,
Замовкли, як струни, бажання,
Затихли в нерівній борні...

Гадаю один в пізню пору:
Отак промайнуло життя,
Як блискавка, хвиля на морі,
В шляху, де нема вороття...

Л. Г.

Рідномовні замітки.

Тмуторокань. Л. Бендефі в своїй статті, про яку я писав (див. РМ. ч. 62 ст. 83), подав пояснення назви старо-української волости „Тмуторокань". Це сполука слів Taman-Tarkan. Перше слово тюркське й означає чин або шляхетську гідність, а Tarkan — це ім'я особи. Проф. Ів. Панькевич.

Нижанківський. Походить це слово від „низ", „нижній". В Галичині багато гірських осель, що мають назви „Нижні"..., або „Долішні..., напр.: Синевідсько Нижне на Бойківщині. В Перемищині є навіть село „Нижанковичі". Отже ясно, що й прізвище композитора правильно буде Нижанківський; хто зна, може його предки-шляхта (а він — шляхтич) і походили з тих самих Нижанкович. Форма Ніжанковський — це полонізм. Д-р З. Лисько.

Оратор — оратель. В Великій Україні за час

революції, коли різні „оратори" просто жити не давали, селяни казали на них „орать" (з російського: орать — кричати, а „оратель" — це крикун). Цей витвір народньої етимології знаходимо в новій збірці оповідань Л. Мосендза: „Людина покірна" 1937 р. на ст. 35: Приїхав черговий „оратель". І. Огієнко.

Ясе́ць (з яснецю, яснецем) — так у с. Звертів Жовківського повіту) звуть перший гладенький лід. Д. Щербицький.

Із словного засобу села Воскресінець на Покутті. 1) Катран — шмата. 2) Позна („наробив позни") — халепа, нещасливий випадок. 3) Леґейда — ледар, волоцюга. 4) Лапсардак — згірдлива назва для міщухів, а головно урядників, що живуть з селянина, здираючи з нього сердак (світину з грубого домашнього сукна). 5) Копилиця — покритка, вулична дівчина, частіше: дівчина з неправого ложа. — Цікаве, що до пса селяни ніколи не вживають українських, але тільки чужомовних слів. До інших домашних звірят приговорюють тільки рідною мовою. П. Кривоносюк.

Новий переклад Нового Заповіту. Проф. Ів. Огієнко закінчив уже переклад цілого Нового Заповіту. Переклад цей видав Британське Біблійне Т-во. До Нового Заповіту доданий буде й переклад Псалтиря, зроблений з давньоеврейської мови. Книжка вийде друком восени цього року.

„Огляд чеського мовознавства за рр. 1926 — 1932 вмістила в чч.: 4, 10 та 11 за 1937 р. „Наша Культура". Проф. Іван Огієнко присвячує в нім у своїх 19 замітках увагу працям проф. Ольдржіха Гуєра, проф. Фр. Травнічка, проф. Мілоша Вайнґарта, проф. Вацлава Вондрака, проф. Б. Гавранка, Й. Курца, [illegible] Петіри, В. Фляйшганса та інш. В нарисах відомого українського вченого обговорено ряд актуальних питань чеської філології, які підносили згадані чеські вчені. Своїм оглядом проф. Іван Огієнко дуже прислужився й в узькому колу українських спеціялістів, якому подав перегляд заслуженої праці визначних представників чеської культури, так українському народові цим своїм новим вкладом у зміцнення чесько-українських взаємин". („Український Тиждень" ч. 2 за 1938 р., Прага).

Повстання азбуки й літературної мови в Слов'ян.

У празькім тижневику „Український Тиждень" ч. 14 за 3 квітня 1938 р. читаємо: „Відомий український мовознавець проф. д-р Іван Огієнко видав велику монографію (300 стр.!), присвячену питанню „Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян". Вийшла як тт. 1-2 його ж „Бібліотеки українознавства". Книжка ця повстала, як підручник для слухачів п. проф. в Варшавськім Університеті в рр. 1925-32, де він викладав церковно-слов'янську мову й палеографію. Книжка вийшла 1927 р, як літографований підручник, а тепер, змінена та доповнена й перероблена, вийшла знову вже звичайним друком.

Про велику цінність її для загальної славістики не може бути сумніву, тим більше, що вона має бути спробою всебічного підсумку дотихчасової праці в цій царині славістики.

Книга подає чимало ілюстрацій на окремих таблицях і в тексті. Зміст її обіймає такі розділи: І. Історія алфавіту давніх народів. II. Слов'янське письмо перед Костянтином. III. Руни. IV. Карбування. V. Старослов'янська книжкова термінологія. VI. „Руське" письмо й „руські" переклади перед Костянтином. VII. Костянтин упорядкував слов'янам азбуку. VIII. Історія глаголиці. IX. Кирилиця. X. Оповідання ченця Хороброго про письмена слов'янські. XI. Повстання слов'янської літературної мови.

В першій черзі ця спеціяльна розвідка цікава філологам, але вона зовсім приступна найширшим кругам українського громадянства та вводить їх у сферу тих філологічних знань, без яких неможливо глибше засвоїти історію української мови.

Великою заслугою автора є й те, що він подає до кожного розділу велику бібліографію, що дає можливість ще ближче пізнати питання, зв'язані з темою".

Виписуйте цю книжку від Адмін. „Рідної Мови"!

Дописи Прихильників рідної мови.

Літургія в перекладі Варшавського Наукового Інституту. Посилаю Вам назад співи на Літургії після деякого виправлення. Текста я мало змінив, бо Ваш текст таки ліпший, як цілої Комісії. Візьмім, наприклад „Яко да Царя", — Варшавський Інститут перекладає так: „Піднімімо ж ми Царя всіх, що Його... Ангельські чини несуть невидимо". Нащо ж ми маємо Царя підносити, коли Його анголи вже несуть? 24.III. 1938. Чернівці. Іполіт Омельський.

P. S. Див. ч. 64 РМ ст. 187-190: „Багатомовна конфіската".

Чужинці про „Нашу Культуру". „Наша Культура", варшавський місячник українського проф. д-ра Ів. Огієнка, про якого ми реферували в „Sl. Př. XXVII, ст. 395, з кінцем 1937 р. перестала виходити з матеріяльних причин. Її три річники багатим своїм змістом завжди будуть приносити честь офірному (obětavému) видавцеві. *P.* Slovanský Přehled" 1938. III. 127.

Не падайте на дусі! Щире „Дякую!" засилаю Вам за цінну прислугу для мене на протязі кількох років, що регулярно посилали мені „Рідну Мову". Багато скористав я й навчився, читаючи Вашого журнала. Читають його в мене й інші, що самі не мають змоги передплатити. Бажаю Вам довгих літ щирої праці, хоч вона часом і неоцінена. Та не падайте на дусі! Така

доля, мабуть, усіх пророків та працівників. При всіх труднощах та розчаруваннях все ж таки знайдуться й ті, що оцінять... Нехай Бог пошле Вам успіху в праці об'єднування розпорошеного великого українського народу. Будьте мужні й не здавайте позицій, а „Рідна Мова" стане великим журналом і знайде кожного сина Великої України в цілому світі. 1.III. 1938. Winnipeg. о. Н. А. Шельпук.

Голос учителя про „Р. М." Коли одержав я перше число Вашого цінного журналу „Рідна Мова", то дуже втішився, що й підкарпатське свідоме українське вчительство буде мати змогу навчитися гарної, чистої, милозвучної, всеукраїнської літературної мови. Українське вчительство може бути горде, що має такий цінний журнал. Ваш журнал „Р. М." не тільки вчить рідної мови, але теж виховує любов і пошану до рідної мови. Шафарик писав: „Із ступня любови до рідної мови пізнаємо моральний і духовний щабель народу". З Вашого журналу дуже-дуже багато навчився. Бажаю Вам кріпкого здоров'я й витривалости для дальшої праці на ниві рідної мови. 26.III. 1938. Зел. Бичків. Учит. О. Коперльос.

Вразила мене вістка, що багато передплатників залягають із платою за обидва журнали. Це сумно. Виходить, — можна читати, отримувати журнала два-три роки й не платити... Це вже просто забути за честь і за людяність... 14.II. 1938. Regina, Sask. Іван Федорович.

Даруйте, що не приєднав „Рідній Мові" передплатника. Це тому, що я дуже вважаю, щоб новий передплатник не став післяплатник, або й неплатник після. Але буду старатися придбати декого. Бажаю Вам іще багато літ навчати наш народ рідної мови, як це Ви робили дотепер. 15.III. 1938. Фортір, Манітоба. Дмитро Бейко.

„Рідну Мову" зберігатиму й своїм дітям. Через те, що плачу за журнал із малим опізненням, накладаю на себе один доляр кари, який прошу прийняти на пресовий фонд „РМ." Я не мав змоги набути ширшої освіти, — я скінчив тільки народню школу, — а тому „РМ." стала мені в великій пригоді. Усі річники „РМ." зберігатиму своїм дітям, щоб і вони могли користати тут у прибраній батьківщині з того великого багатства нашої мови, що предки наші виплекали на протязі віків. 29.I. 1938. Веґревіл, Канада. Вас. Зарубій.

Від Адміністрації.

Складня української мови. Закінчується друком і разом із наступним 6 (66-м) числом „Рідної Мови" буде розіслана всім передплатникам нашого журналу нова праця проф. Ів. Огієнка: Складня української мови, ч. II. Ця книжка понад 200 сторінок друку присвячена вивченню головних і пояснювальних членів речення, має багато практичного матеріялу й переповнена прикладами з найкращих джерел української мови. До книжки додані речеві покажчики, що допомагають скоріше знайти потрібне в книжці. Статті цієї книжки розкидані були в двох останніх річниках „Рідної Мови", а тут вони зведені в окрему книжку.

„Наймичка", поема Тараса Шевченка, з мовними поясненнями проф. Ів. Огієнка для вивчення української літературної мови. 1938 р. 32 ст. Ціна 30 гр. При наступному 6 (66) числі „Рідної Мови" розсилається всім нашим передплатникам.

На фонд „Рідної Мови" прислали: В. Євфимчук 6·50 зл., Т. Тарасюк 1·50 зл. Сердечно дякуємо!

Випишуйте „Нашу Культуру" за роки 1935-1936-1937, книжки 1-32. Дано сотні статтей з українознавства.

Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян, праця проф. Ів. Огієнка, 300 ст., ціна 3·50 зл., розіслана була всім нашим передплатникам. Просимо прислати належність!

Поширюйте „Рідну Мову" серед своїх знайомих!

 — Адреса „Рідної Мови": Warszawa IV, ul. Stalowa 25 m. 10. Передплата річна 6 зл., піврічна 3 зл., четвертьрічна 1.60 зл.; за границею в Европі 8 зл., поза Европою 2 дол. річно. Нові передплатники, коли того бажають, дістають „Рідну Мову" від 1 числа: Річник 1 (без 2 і 3 чисел) 5.00 зл.; річники II, III, IV і V по 6.00 зл., оправлений II і III по 7.50 зл.; в Европі по 10 зл., поза Европою по 2.35 дол. річник оправлений. Конто чекове П. К. О. ч. 27.110.

Відповідальний Редактор *Л. Гримало-Сідлецький.* Друкарня ОО. Василіян у Жовкві.